

STUDENTI, UČITELÉ, RODIČE - AKTÉŘI ŠKOLNÍHO KLIMATU

Jana Kašpárková

Abstrakt: *V příspěvku se zabýváme problematikou školního klimatu. Prezentujeme výzkumné šetření školního klimatu. Uvádíme výsledky hodnocení školního klimatu na gymnáziu z pohledu studentů, učitelů a rodičů.*

Klíčová slova: *školní klima, studenti, učitelé, rodiče, výzkum, dotazník.*

Abstract: *This paper deals with the problem of school climate. We present the research of school climate. We introduce results of school climate assessment at grammar school from the viewpoint of students, teachers and parents.*

Key words: *school climate, students, teachers, parents, research, questionnaire.*

VYMEZENÍ POJMU ŠKOLNÍ KLIMA

Podle našeho názoru je třeba zamýšlet se nad školním klimatem v širším kontextu. Nejen z pohledu aktuálního dění, ale také s ohledem na minulost a výhledem do budoucnosti. Všechny aspekty školního života jsou ve vzájemné vazbě. Procesy probíhající ve školním prostředí jsou odrazem změn uskutečněných v minulosti a zároveň mají adaptační a anticipační charakter. Děje a jevy v prostředí školy bychom měli sledovat s ohledem na současné podmínky. Zároveň je nutné aktuální stav konfrontovat s výhledem a přínosem do budoucnosti. Při posuzování školního klimatu bychom se tedy měli zabývat celkovým vývojem školního prostředí.

Odborníci se nemohou dohodnout, co patří a co nepatří do pojmu školní klima. Obdržálek (2002) píše, že školní klima je sociálně-psychologický fenomén, který je velmi komplikovaný a mimořádně náročný na analýzu a zkoumání. Mareš (2000, s. 242) jako proměnné uvádí zařízení školy, procesy probíhající ve škole, způsob řízení školy, obraz dané školy na veřejnosti, učitelova oddanost škole a pedagogické práci, zvláštnosti žáků atd. Objevily se dokonce i provokativní úvahy, že pojem školní klima je zastaralý a není třeba se jím zabývat (Finlayson, 1987 in Mareš, 2000, s. 242). S tímto názorem nesouhlasíme. Naopak se domníváme, že je třeba tomuto tématu věnovat náležitou pozornost a snažit se co nejlépe tuto problematiku zachytit po stránce teoretické i výzkumné.

Víme, že školní klima (v různých pojetích označováno také jako školní atmosféra, školní svět, školní život, emocionální tón, školní étos, kultura školy nebo duch školy) závisí na specifické situaci jednotlivé školy. Je podmíněno prostředím školy, ve kterém můžeme klima pozorovat, analyzovat a hodnotit. Nevzniká, ale postupně se vytváří. Je to jev dlouhodobý, typický pro danou školu.

Někteří autoři popisují školní klima jako kulturu školy, jako neformální vnímání způsobu, kterým se věci ve škole dějí (Deal a Kennedy, 1985 in Aurin, 1990, s. 58). Z našeho pohledu není možné kulturu školy a školní klima chápat jako synonyma. Je ale zřejmé, že kultura školy působí na školní klima. Existuje vzájemný vztah mezi kulturou školy a školním klimatem. Vztah není jednostranný, ale zpětnovazební. Podle Obdržálka (2002) působí školní klima zpětně po určitém období na školní kulturu, podmiňuje spokojenost pracovníků, žáků či učitelů. Spokojenost pak zpětně pozitivně působí na kulturu školy. V případě, že všichni jedinci jsou ve škole spokojeni a cítí se ve školním prostředí příjemně, zvyšuje se efektivita školy. Pozitivní výsledky školní práce pak fungují podle našeho názoru jako motivace pro další činnost a plnění stanovených cílů. Rovněž lze tímto způsobem posilovat spokojenost příslušníků školy a jejich prožívání školního klimatu.

Spanhel (1993, s. 225) popisuje školní klima jako určitou smyslovou skutečnost nebo podstatu, kterou můžeme ve škole sledovat. Každá činnost nebo aktivita má v běžném životě školy svůj význam. Jde nám především o to, aby žáci a učitelé měli mezi sebou v každodenním životě třídy či školy pěkné vztahy, aby dokázali společně zvládnout problémy či obtíže a vyřešit stanovené úkoly. Všechny tyto skutečnosti může pozitivně ovlivnit dobré školní klima. Tento algoritmus funguje i obráceně. Přátelské vztahy a dobrá nálada mohou přispět k příjemnému školnímu klimatu. Školní klima umožňuje žákům i učitelům relativně podobné vnímání školního prostředí, ve

kterém společně žijí. Snažíme se také odpovědět na otázku, jak můžeme pomocí dobrého klimatu zlepšit kvalitu školy nebo vyučování. Každá škola by se měla pokusit vytvořit svou vlastní konkrétní koncepci, jak bude školní klima v běžném životě školy optimalizovat.

Při posuzování školního klimatu nás nejvíce zajímá hodnocení zúčastněných jedinců, to znamená žáků a učitelů (srovnej Eckert, 1988, s. 135; srovnej Saldern, 1991, s. 190). Rovněž si všímáme názorů ředitelů škol, rodičů, rodičovských sdružení, postojů zřizovatele školy či státní správy. Sledujeme-li školní klima, můžeme také studovat objektivní data o škole. Např. počet žáků, počet a velikost tříd, organizaci školy, žákovskou populaci, charakteristiku vedení školy, vzdělání učitelů (Bessoth, 1989b). Tato data nám ale neřeknou nic např. o vztazích mezi učitelem a žáky, o motivaci žáků a učitelů k učebním činnostem či o kooperaci mezi žáky. Mnohem důležitější jsou pro nás právě subjektivní pohledy aktérů na školu, jejich uvažování, zaujímání postojů, názorů, způsoby jednání či chování apod.

VÝZKUM ŠKOLNÍHO KLIMATU

KONSTRUKCE VÝZKUMNÉ METODY

Pro výzkum školního klimatu jsme vytvořili dotazníky pro tři skupiny respondentů – pro studenty, učitele a rodiče. Při konstrukci výzkumného nástroje jsme využili publikovaných dotazníků Freitagova (1998). Autor prováděl koncem 20. století výzkum celkem na 18 německých školách, kde zjišťoval vliv některých faktorů školního klimatu na zdraví žáků a učitelů.

V rámci předvýzkumu jsme navrženou výzkumnou metodu optimalizovali. Po úpravách jsme konstitovali dotazníky pro studenty, učitele a rodiče, z nichž každý obsahuje celkem 50 položek. Položky jsou rozdělené do pěti zvolených oblastí, které charakterizují školní klima. Jedná se o tyto oblasti:

1. celkový vztah a motivace ke škole (položky č. 1–9),
2. kvality kompetence učitelů (položky č. 10–21),
3. pravidla ve škole a kázeň ve vyučování (položky č. 22–29),
4. soudržnost třídy jako sociální skupiny (položky č. 30–37),
5. architektonické, estetické a hygienické aspekty školy (položky č. 38–50).

Respondenti reagovali na jednotlivá tvrzení podle toho, do jaké míry s položkou souhlasí. Svoji odpověď zakroužkovali na škále od 1 do 5 (1 – naprosto nesouhlasím, 2 – spíše nesouhlasím, 3 – nemohu posoudit, 4 – spíše souhlasím, 5 – naprosto souhlasím).

REALIZACE A ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výzkum byl realizován na jednom gymnáziu v olomouckém kraji. Celkem se účastnilo 231 student, 27 učitelů a 221 rodič.

Zjišťovali jsme hodnocení oblastí školního klimatu u jednotlivých skupin respondentů. Použili jsme jednofaktorovou analýzu rozptylu s následným porovnáním středních hodnot pomocí testu HSD (Tuckey) pro nestejně počty pozorování ve skupinách. Zjištěné výsledky jsme interpretovali rovněž kvalitativním způsobem. V příspěvku se zaměříme pouze na kvantitativní zpracování získaných údajů.

VÝSLEDKY VÝZKUMU A DISKUSE

Výzkum jednoznačně potvrdil rozdíly v hodnocení oblastí školního klimatu z pohledu studentů, učitelů a rodičů.

V oblasti „celkový vztah a motivace ke škole“ se projevily odlišnosti mezi studenty a učiteli, studenty a rodiči a také mezi učiteli a rodiči.

Ve druhé oblasti „kvality kompetence učitelů“ se rozdíly nezjistily.

Oblast „pravidla ve škole a kázeň ve vyučování“ byla rozdílně posuzována u studentů a učitelů, studentů a rodičů, rovněž u učitelů a rodičů.

Čtvrtá oblast „soudržnost třídy jako sociální skupiny“ neprokázala rozdíly z pohledu studentů, učitelů a rodičů.

V páté oblasti „architektonické, estetické a hygienické aspekty školy“ jsme zjistili diference v hodnocení studentů a učitelů, studentů a rodičů, ovšem u učitelů a rodičů se rozdíly nepotvrdily.

Na základě výsledků výzkumu můžeme usuzovat nejen na rozdíly v hodnocení vybraných skupin respondentů. Vyvozujeme také, která skupina respondentů hodnotí danou oblast nejlépe, a která naopak nejhůře.

První oblast „celkový vztah a motivace ke škole“ posuzovali nejlépe učitelé (průměrné hodnocení u nich bylo 4,23), pak rodiče (3,81) a nejhůře studenti (3,65).

Ve druhé oblasti „kvality a kompetence učitelů“ se objevily podobné výsledky. Nejlépe tato oblast obstála u učitelů (3,78), následují rodiče (3,56) a nakonec studenti (3,42).

Třetí oblast „pravidla ve škole a kázeň ve vyučování“ ohodnotili opět nejlépe učitelé (3,87), potom rodiče (3,45) a nejhorší ocenění získala oblast od studentů (3,32).

Čtvrtá oblast „soudržnost třídy jako sociální skupiny“ byla pozitivně oceněna učiteli (3,40), podobnou známku získala od rodičů (3,29) a studentů (3,22).

V páté oblasti „architektonické, estetické a hygienické aspekty školy“ nedošlo k velkým změnám v hodnocení. Oblast nejlépe vyhodnotili opět učitelé (3,98). Posouzení rodiči (3,62) a studenty (3,60) bylo téměř shodné.

Srovnáme-li průměrné odpovědi všech tří skupin respondentů, zjistíme, že **všem oblastem školního klimatu vystavili nejlepší vysvědčení učitelé**. Uprostřed stojí hodnocení rodičů. **Nejhorší pohled mají** na tuto problematiku **studenti**. Myslíme si, že učitelé mají tendenci svou školu hodnotit lépe, než se jim jeví ve skutečnosti. To se ukazuje i v jiných výzkumech. Podle našeho názoru tento přístup souvisí s přirozenou snahou člověka prezentovat sebe a svou práci v co nejlepším světle. Dále se domníváme, že kritické stanovisko studentů souvisí s jejich každodenními povinnostmi a učením, které se po nich požaduje. Usuzujeme, že kvantita učiva a úkolů, které jsou na studenty kladeny, fungují jako skrytý podtext pro horší vnímání školy. V některých případech, kdy by studenti měli např. méně povinností a závazků, méně vyučovacích hodin, více předmětů, které je baví nebo větší volbu volitelných disciplín atd., by došlo možná k pozitivnějšímu hodnocení školního života. Na druhou stranu si ovšem nemyslíme, že by mělo dojít k uvolňování stanoveného řádu a pravidel a snižování nároků na studenty. Výzkumy ale také ukazují, že nejdůležitějším kritériem pro spokojenost žáků ve škole jsou dobré vztahy mezi spolužáky. Hodnocení rodičů považujeme za adekvátní vzhledem k tomu, že jejich názor není zatížen každodenním pobytem nebo působením ve škole a informace získávají z větší části zprostředkovaně od svých dětí. V žádném případě nelze výsledky generalizovat. Zvláště u učitelů musíme při zobecňování zohledňovat jejich celkový počet ve výzkumu (pouze 27 učitelů).

Při porovnání výsledných dat dojdeme k závěru, že v celkovém hodnocení jednotlivých oblastí školního klimatu **obstála nejlépe první oblast „celkový vztah a motivace ke škole“**. Z toho usuzujeme, že studentům, učitelům i rodičům se škola líbí, jsou na ni pyšní a nechtěli by raději navštěvovat jinou školu. Učitelé i žáci do této školy rádi chodí, rovněž rodiče s chutí navštěvují různé akce školy. Respondenti si myslí, že učitelé mají jasné pedagogické názory a záměry a vzájemně je koordinují mezi sebou. Kladně bylo ohodnoceno také vedení školy, které společně s učiteli pracuje na vytváření pozitivního obrazu školy v očích veřejnosti. Dále potom vedení školy pečuje o to, aby učitelé měli jasnou představu o budoucnosti školy. Z našeho pohledu je přínosné zjištění, že vedení školy a učitelé usilují o vytváření příjemného a férového prostředí.

Můžeme se však také vyjádřit k **nejhůře hodnocené oblasti „soudržnost třídy jako sociální skupiny“**. Domníváme se, že se občas stává, že si studenti nadávají a nesetkávají se příliš mimo školu. S ohledem na výpovědi respondentů také konstatujeme, že učitelé nepřispívají velkou měrou k vytváření pěkných vztahů mezi studenty. Dále usuzujeme, že všichni studenti se společně nekamarádí a nejsou ani důvěrnými přáteli. Rovněž si myslíme, že ne všichni studenti se ve třídě mezi sebou dobře snášejí a mají se rádi jako přátelé.

Podle našeho názoru se mohou vyskytovat některé okolnosti, které výsledky výzkumu mohou zkreslit. Myslíme si, že při vyplňování dotazníků mohly hrát roli některé vedlejší faktory (např. osobní záležitosti respondentů

apod.), které se odrazily v konečném hodnocení vybraných oblastí školního klimatu. Nesmíme ani opomenout nevýhody či chyby dotazníkové techniky, které jsme již uvedli v úvodu práce. V dotazníkovém šetření mohou například respondenti uvádět odpovědi, které nejsou pravdivé. Chtějí školu přiblížit v lepším světle. Nebo se dotazníky nechtějí příliš zabývat a ztrácet čas vyplňováním. Víme také, že dotazníky vykreslují realitu pouze částečně. Na druhou stranu jsme přesvědčeni, že konstrukci dotazníků jsme prováděli pečlivě a ověřovali platnost a souvislost jednotlivých položek v daných oblastech. Výsledky předvýzkumu to dokazují. Dále bychom neměli při interpretaci výsledků zapomínat na stanovená kritéria posuzování hodnot, která mohou být příliš tolerantní a nekritická.

Nechceme ovšem na základě těchto výsledků stanovovat kategorické závěry. Uvědomujeme si totiž, že při interpretaci údajů musíme být opatrní. Přesto si myslíme, že hodnocení vybraných oblastí školního klimatu na gymnáziu je poměrně optimistické. Jsme si však vědomi toho, že i negativní aspekty školního života patří ke zkoumanému jevu. Znamenají pro nás výzvu, abychom se je snažili napravit a optimalizovat tak školní klima.

LITERATURA

1. AURIN, K. *Gute Schulen - worauf beruht ihre Wirksamkeit?* Bad Heilbrunn/ Obb.: Verlag Julius Kleinkhardt, 1990. ISBN 3-7815-0639-8.
2. BESSOTH, R. *Verbesserung des Unterrichtsklimas.* Neuwied u Frankfurt a. M.: Luchterhand, 1989. /b/ ISBN 3-472-54051-6.
3. ECKERT, T. Veränderungen in der Wahrnehmung schulischer Umwelt. *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie*, 1988, roč. 2, č. 2, s. 135–143.
4. FREITAG, M. *Was ist eine gesunde Schule?* Weinheim und München: Juventa Verlag, 1998. ISBN 3-7799-1183-3.
5. MAREŠ, J. Sociální klima školy. *Pedagogická revue*, 2000, roč. 52, č. 3, s. 241-254. ISSN 1335-1982.
6. OBDRŽÁLEK, Z. *Škola a jej manažment.* Bratislava: UK, 2002. ISBN 80-223-1690-3.
7. SALDERN, M.v. Die Lernumwelt aus der Sicht von Lehrern und Schülern. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 1991, č. 38, s. 190–198.
8. SPANHEL, D. Die Bedeutung des Schul- und Klassenklimas für Erziehung und Unterricht. *Pädagogische Welt*, 1993, roč. 47, č. 5, s. 224–237.

Kontakt

Mgr. Jana Kašpárková

Katedra pedagogiky s celoškolskou působností, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého

Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

e-mail: jana.kasparkova@upol.cz